

МЭДЭЭЛЛИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ЗАРИМ УЛС ОРНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ (Харьцуулсан судалгаа)

Ч. Базар (Ph.D)

Оршил

Мэдээллийн аюулгүй байдлын талаархи улс орнуудын зохицуулалт нь маш их өргөн хүрээтэй асуудал аж. Гэхдээ өнөөгийн интернэжсэн болон глобальчлагдаж байгаа нийгэмд улс орнууд мэдээллийн аюулгүй байдлаа хамгаалах нь мөн л өргөн хүрээний асуудал мөн. Мэдээллийн аюулгүй байдлын цаана улс орны Үндэсний аюулгүй байдлын асуудал оршиж байна.

Энэхүү судалгааны хүрээнд Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээллийн эрх чөлөө, Үндэсний аюулгүй байдал ба төрийн нууц, мэдээллийн аюулгүй байдлыг яагаад хангах нь чухал, энэ талаар юу хийвэл зохих талаар асуудал дэвшүүлэн тавьдаг мэргэжлийн хүмүүс, судлаачид, эрдэмтэн судлаачид, энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг байгууллагуудын мэдээлэл, судалгаан дээр үндэслэн товч мэдээллийг бэлтгэв.

Түүнчлэн дэлхийн улс орнууд мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах хүрээнд төрийн нууц, хувь хүний мэдээллийг хэрхэн хамгаалдаг, ямар тохиолдолд ил болгодог, Үндсэн хууль болон Үндэсний аюулгүй байдлыг сахин хамгаалах үүрэгтэй байгууллагууд мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс ямар үүрэг хариуцлагатай ажилладаг зэргийг пост коммунист байсан зарим орон, АНУ, Австрали, ИБУИВУ, ХБНГУ, БНСУ зэрэг орнуудын зарим эрх зүйн зохицуулалтаас товчлон бэлтгэв.

Дэлхийн улс орнууд мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангахдаа олон улсын хүрээнд ямар ямар зарчим дээр үндэслэн эрх зүйн орчноо бүрдүүлдгийг мөн жишээлэв. Эдгээртэй зэрэгцэн Мэдээллийн аюулгүй байдлын салшгүй хэсэг болох Мэдээллийн эрх чөлөө, иргэдийн мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулах, ХМХ-ийн эрх чөлөөний нэг тулгуур болсон нууц эх сурвалжийг хамгаалах асуудлыг бусад орнуудад хэрхэн зохицуулдаг талаар энэхүү судалгаанд түүвэрлэн өгүүлэв.

Дашрамд дурьдахад, мэдээллийн аюулгүй байдлын асуудал нь эрх зүйн хүрээнд цогцоор шийдэгдэх асуудал бөгөөд харин УИХ, Засгийн газар, хууль санаачлагчдаас тэдгээрийг хойшлуулалгүйгээр цогцоор нь боловсруулан, батлан хэрэгжүүлэх нь улс орны Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудал юм гэсэн дүгнэлтэд уг судалгааг хийсэн судлаач хүрсэн болно.

1. Үндэсний аюулгүй байдал ба Мэдээллийн эрх чөлөө

Мэдээлэл нь хүн төрөлхтний өнөөгийн хөгжил (хувь хүн, хамт олон, улс гүрэн, төдийгүй дэлхийн хамтын нийгэмлэгийн амьдралд)-д шийдвэрлэх хүчин зүйл болж байна. Нөгөө талд, мэдээллийг хувь хүн, нийгэм, төрийн ашиг сонирхолд харшаар ашиглах тохиолдолд улс төр, нийгэм, эдийн засаг, олон улсын харилцааны хүрээнд маш их хор уршиг учруулах үр дагавартай. Үүнээс үүдэн иргэн, байгууллага, төр өөрөө мэдээлэл чөлөөтэй олж авах, түгээх, ашиглах эрхийг хамгаалахаас гадна учирч болох аюул занал, бусад хүчин зүйлийг зөв мэдэрсэн, мэдээллийн улсын нөөцийг хамгаалах, түүнийг ариг гамтай зарцуулах зэргийг тодорхойлон томьёолсон мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогыг цогцоор бий болгох нь цаг үеийн тулгамдсан, зүй ёсны асуудал юм.

Өнөөдөр Монгол улсад:

- Төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай багц хуулиуд (1995)

- Улсын нууцын жагсаалт батлах тухай хууль (2004)
- Үндэсний аюулгүй байдлын тухай үзэл баримтлал зэргээс өөр мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн актууд алга байна.

Тийм учраас юуны өмнө мэдээлэл бий болгох, цуглуулах, боловсруулах, хуримтлуулах, хадгалах, хайх, түгээх, түүнчлэн мэдээлэл болон мэдээлэлжүүлэлтийг хамгаалах асуудлыг зохицуулсан хууль (хэд хэдэн хууль байж болно) гаргах шаардлага байна. Өөрөөр хэлбэл, мэдээллийг зөвхөн нууцад хамаарах гэдэг үүднээс хуульчлан хамгаалах бус, харин нь мэдээллийн өнөөгийн ач холбогдлоор нь, иргэд Үндсэн хуульд заасан мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхээ бодитой эдлэх эрх зүйн механизмыг бүрдүүлэх том агуулгаар төр авч үзвэл зохино. Энэ хүрээнд Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай Монгол улсын хуулийг баталж, Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай Монгол улсын хуульд шаардлагатай нэмэлт өөрчлөлтүүдийг хийх нь чухал юм. Тодруулбал, Үндэсний аюулгүй байдал ба Мэдээллийн эрх чөлөөг зөв зохицуулсан эрх зүйн орчин чухал байна.

Гол томъёолол нь 1-д Үндэсний аюулгүй байдал алдагдах нь улс оршин тогтнох, иргэдийн эрх, эрх чөлөөний аюулгүй байдал алдагдах ноцтой үр дагавартай тул нууцыг чанд хамгаалах учиртай, 2-д Үндэсний аюулгүй байдал, түүнийг хамгаалах асуудал нь мэдээллийн эрх чөлөөг түгээн дэлгэрүүлэх, мэдээллийн чөлөөт урсгалд хязгаарлалт болох ёсгүй юм. Анхаарах зүйл нь мэдээллийн эрх чөлөө нь Үндэсний аюулгүй байдал, төр, байгууллага, хувь хүний нууцын тухай хуулиар хамгаалснаас бусад мэдээлэлд хамаардаг ойлголт юм.

2. Үндэсний аюулгүй байдал ба төрийн нууц

Мэдээллийн салбар дахь техник, технологийн асар хурдацтай хөгжил нь төрийн хүслээс үл хамааран иргэдийн мэдээлэл хүлээн авах чадавхид маш хүчтэй, хурдтай нөлөөлж байна. Энэ тохиолдолд төр мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогын хүрээнд:

Нэгдүгээрт, Үндсэн хуулиар олгогдсон иргэдийн мэдээлэл хайх, хүлээн авах, ашиглах эрх, эрх чөлөө чөлөөтэй хэрэгжих орчинг бүрдүүлэх,

Хоёрдугаарт, Мэдээллийн технологийн хөгжлийг даган төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл алдагдах магадлал өндөр байгааг харгалзан төрийн нууцын хууль тогтоомж, түүнийг хэрэгжүүлэх механизмыг улам боловсронгуй болгох, төрийн нууцын хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах, чангатгахад чиглэсэн зохион байгуулалтын, техникийн шинжтэй цогц арга хэмжээг иргэдийн мэдээлэл олж авах эрхийг хохироохгүйгээр авч хэрэгжүүлэх,

Гуравдугаарт, Төрийн байгууллага, албан тушаалтны үйл ажиллагааны үндсэн зарчмууд болох хууль ёсны болон ил тод байх зарчмыг төрийн бүх шатны байгууллагад жинхэнэ ажил хэрэг болгох,

Дөрөвдүгээрт, Төрийн нууцыг хамгаалах нь төрийн хүлээсэн шууд үүрэг хэдий ч энэ асуудал аливаа улс, үндэстний үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай шууд хамааралтай учраас төрийн нууцад хандах иргэдийн нийгмийн ухамсар, ёс зүйн хандлагыг эрс өөрчлөхөд илүүтэй анхаарал хандуулах болсон байна.

3. Яагаад мэдээллийн аюулгүй байдал чухал вэ?

Дэлхий нийтээр мэдээллийн нийгэмд шилжиж, тоон эдийн засаг, цахим ардчилал, цахим засаг, цахим бизнес, цахим банк, цахим эрүүл мэнд, цахим боловсрол, цахим хөдөө аж ахуй хөгжиж, мэдээлэл холбооны технологи нэвтрэхийн сацуу уламжлалт гэмт хэрэг, зөрчил цахим хэлбэрт хувирч, шинэ төрлийн гэмт хэргүүд бий болж, сүлжээ, систем, мэдээллийн нэгдмэл, бүрэн бүтэн байдал, нууцлал, хамгаалалтад заналхийлэх аюулууд олширч, эрсдэл эрс нэмэгдэж байна. Үүний улмаас мэдээллийн аюулгүй байдлын асуудал

зөвхөн програм-техникийн асуудал байхаа больж улам бүр нарийн төвөгтэй, захиргаа-удирдлагын асуудал болон хувирч байна.

Хэдхэн жилийн өмнө компьютерийн болон сүлжээний аюулгүй байдал онц чухал асуудал хэмээн тооцогдож байсан бол өнөөдөр нөхцөл байдал эрс өөрчлөгдсний улмаас мэдээллийн аюулгүй байдлын цогц удирдлага бий болгох, бодлого, хөтөлбөр, дэг батлан хэрэгжүүлэх, төрөл бүрийн будлиан, учрал, тохиолдол, гэмт хэргийн эсрэг хариу үйлдэл хийх, түүнийг мэдээлэх, удирдах, сөрөг арга хэмжээ боловсруулах шаардлага тулгарч байна. Үүний дагуу Монгол улсад мэдээллийн болон сүлжээний аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо бий болгох зайлшгүй шаардлага тулгарч байгаа ба энэ хүрээнд байгууллага бүр мэдээллийн аюулгүй байдлын үзэл баримтлал (стратеги), бодлого, хөтөлбөр, дэгээ батлан гаргах, даган мөрдөх, хэвшүүлэх, зохих програм-техникийн арга хэмжээ, шаардлагатай сөрөг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм.

Интернетээр дамжин гаднаас орж ирэх төрөл бүрийн халдлага, довтолгоон жил бүр нэмэгдэж, учруулах хохирол нь ихэссээр байхын зэрэгцээ дотроос эх үүсвэртэй халдлага, будлиан, зөрчил, гэмт хэргүүд ч маш их нэмэгдэж байна. Байгууллагын сүлжээг унагадаг, ажиллагаанаас гаргадаг, сервер, компьютеруудад хадгалагдаж буй өгөгдөл, мэдээллийг хулгайлах, устгах, өөрчлөх, хэрэглээний програмуудыг эвдэлдэг маш олон төрлийн (1000 орчим) халдлагаас гадна ажилтнуудыг хууран мэхэлж мэдээлэл авдаг, залилдаг олон төрлийн үйл ажиллагаа дэлгэрч байна. Гэтэл Монгол улсын байгууллагуудын мэдээллийн сүлжээ, систем нь заналхийлж буй эдгээр аюулыг сөрөн зогсох чадваргүй, маш олон эмзэг байдал, цоорхойтой, байгууллагуудад мэдээллийн аюулгүй байдлын бодлого, хөтөлбөр, дэгүүд хэрэгждэггүй, ямар ч удирдлагагүй байгаа нь мэдээллийн нийгмийн хөгжлөөс эрс хоцрогдсоныг харуулж байна.

Өнөөгийн нөхцөлд байгууллага мэдээллийн аюулгүй байдлаа хангаж чадаагүй бол өрсөлдөх чадваргүй, ашиг орлого, хэмнэлтгүй, өргөжин хөгжих боломжгүй, орчин үеийн удирдлага хэрэгжихгүй явсаар улмаар дампуурах аюулд өртөх болно.

Мэдээллийн аюулгүй байдлыг баталгаажуулах тухайд

- Юун түрүүн бүх нийтийн ойлголтыг төлөвшүүлэх;
- Удирдлагын дэмжлэг, манлайллыг өндөрт өргөх (бий болгох);
- Хүний нөөцөөр хангах, хүний нөөцийн мэдлэгийг дээшлүүлэх;
- Байгууллага бүр мэдээллийн аюулгүй байдалдаа аудит, эрсдэлийн үнэлгээ хийлгэдэг болох;
- Үйл ажиллагааны дэгүүдийг тогтоох;
- Програм, техникийн үйл ажиллагаагаа сайжруулах зэргийг бүх шатанд бодлогоор зохицуулах шаардлагатай байна.

Түүнчлэн олон улсын хамтын ажиллагаагаа сайжруулах нь чухлаар тавигдаж байна. Ер нь дэлхийн аль ч өнцгөөс хаашаа ч халдаж болдог. Харин тийм хэргийг илрүүллээ гэхэд хариуцлага тооцож чадах эсэх нь тухайн улсуудын харилцаанаас шалтгаална. Тиймээс хамтын ажиллагаа сайтай байж л мэдээллээ хамгаалж чадна

Байгууллагын мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах тухайд

АНУ-ын үндэсний МАБ-ын агентлагийн судалгаагаар АНУ-ын компаниудын 98% нь компьютерийн ямар нэг халдлагад өртсөн байна: Үүнээс хамгийн олон тохиолддог халдлага нь:

- Нянтай програмаар халдварлуулах

- Өгөгдөл хулгайлах
- Гадна, дотно эх сурвалжаас өгөгдлийг өөрчлөх, устгах, нэмж хасах.
- Компьютерийн тоног төхөөрөмжийг хууль бусаар ашиглах
- Сүлжээнд хууль бусаар хандах
- Веб сайтыг эвдлэх
- Denial of service (DoS)

Монгол улсын хувьд “Кибер довтолгооны эсрэг хариу үйлдэл хийх үндэсний төв”-ийн хийсэн тандалт судалгаагаар сүүлийн хоёр жил буюу 2007-2008 онд хакеруудын довтолгоо улам ихэссэн гэсэн дүгнэлт гарчээ. Довтолгоонд өртөж байгаа компьютер, вэб сайтыг төрлөөр нь авч үзвэл Засгийн газар түүний харъяа газруудын 66, олон нийтийн байгууллагын 40, боловсролын чиглэлийн 64, банкны зургаа, компанийн 64, сонин болон мэдээллийн 10, бусад чиглэлийн 80 орчим вэб хуудас хакеруудын дайралтанд өртөж өнөөг хүртэл 88 вэб хуудас эргэн сэргээгдээгүй буюу хакердуулсан хэвээрээ байна. Үүнд Засгийн газар, татвар, эрчим хүчний болон дулааны станц, цагдаа, томоохон технологийн болон аялал жуулчлалын компаниудын вэб орсон нь манай улс хакеруудын дайралтад өртсөнийг бодитоор харуулж байна. Мэргэжилтнүүдийн үзэж буйгаар манайхан 14 жилийн өмнө анх кибер довтолгоонд өртсөн байна.

Байгууллагын мэдээллийн аюулгүй байдлын үйл явцыг хэн удирдаж, хянах вэ?

- Байгууллага бүр мэдээллийн аюулгүй байдал болон системийн аюулгүй байдлыг дээшлүүлэхийн тулд мэдээллийн технологийн өдөр тутмын удирдлагыг хариуцсан хүнийг томилсон байх;
- Жижиг байгууллагын хувьд систем администратор нь бүх өгөгдөл, програм хангамж, техник хангамжид хандах эрхтэй байдаг учир шаардлагатай мэдлэг, чадвар, цогц чадавхитай байх ёстой;
- Мэдээллийн аюулгүй байдал нь хүн бүрийн хариуцах зүйл учраас байгууллагын ажилтан бүр мэдээллийн аюулгүй байдлыг арга хэмжээг зөв, зүйтэй, шударгаар хэрэгжүүлэх үүрэгтэй бөгөөд:
 - Системийн бүх хэрэглэгчдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлэх
 - Техникийн ажилтнуудад зориулсан аюулгүй байдлын сургалтыг зохион байгуулах
 - Мэдээллийн аюулгүй байдлын хяналтуудын байнга нягталж байх журмыг бий болгох
 - Бизнесийн стратеги өөрчлөгдсөн, энэ өөрчлөлтүүд танай мэдээллийн систем, сүлжээнд нөлөөлөхөөр бол аюулгүй байдлын архитектураа заавал нягталж байх зэргийг хийх ёстой юм байна.

Мэдээллийн аюулгүй байдлыг орхигдуулвал ноцтой үр дагаварт хүргэж болзошгүйг судалгаагаар илэрсэн дээрх жишээнүүд харуулж байна. Энэ нь үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолд шууд аюул учруулах эрсдэлтэйг судлаачид нотолж байна. Үүний эсрэг юу хийх ёстой вэ? Кибер довтолгооны эсрэг хариу үйлдэл хийх үндэсний төвийн тэргүүн, доктор Т.Халтарын үзэж буйгаар дэлхийн ихэнх улсад хэрэгжүүлдэг дөрвөн түвшин бүхий цогц хандлагыг ашиглах хэрэгтэй бөгөөд энэ нь хууль тогтоомжийн, захиргааны, процедур-дэгийн, програм-техникийн гэсэн дөрвөн түвшинг тодорхойлж хамгаалах тухай асуудал юм. Тэдгээр хандлагыг доорхи хүснэгтээс харж болно.

Захиргаа-удирдлагын түвшин

Эрсдлийн шинжилгээ, үнэлгээ (аюул, эмзэг сул байдал, цоорхой, түүний нөлөөлөл, хор уршгийг тодруулах)	Мэдээллийн аюулгүй байдлын стратеги, үзэл баримтлалаа тодорхойлох	Мэдээллийн аюулгүй байдлын бодлогоо боловсруулах	Мэдээллийн аюулгүй байдлын сөрөг арга хэмжээ, хяналтуудыг тусгасан хөтөлбөр боловсруулж батлах, хэрэгжүүлэх
---	---	--	---

Дэгийн түвшин

Ажлын байр тус бүрээр болон тоног төхөөрөмж тус бүрээр мэдээллийн аюулгүй байдлын шаардлагыг шинжлэх, тодруулах	Мэдээллийн аюулгүй байдлын хүрээнд ажилтан бүрийн хүлээж буй үүрэг, хариуцлагыг тодруулах	Тодруулсан шаардлага хүлээх үүрэг, хариуцлага, үйл ажиллагааны онцлогийг харгалзан МАБ-ын дэгүүдийг үе шаттай боловсруулах	Дэгийг туршиж, баталгаажуулсны дараа баталж мөрдүүлэх, нягтлан сайжруулж байх
---	---	--	---

Программ-техникийн түвшин

Сүлжээ, систем, үйлдлийн системд халдсан амжилттай халдлагыг шинжлэх, ангилах	Халдлага үйлдэхэд ашигласан эмзэг байдал, ҮС-ийн архитектурын дутагдлыг илрүүлэх	Илэрсэн алдаа, эмзэг байдлыг арилгах, мэдээлэл хамгаалах технологи, механизм боловсруулах, олох, суулгах	Суулгасан, сайжруулсан техникийн шийдлүүдийг туршин шалгах, ашиглалтанд оруулах
---	--	--	---

4. Мэдээллийн аюулгүй байдал ба гадаад улс орнуудын зохицуулалт**4.1. Йоханнесбургийн зарчмууд**

Энэ баримт бичиг нь мэдээлэл хайх, олж авах, хэлэх эрхийг цаг хугацаанд нь үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах тусгай шалтгаанаар хязгаарлагдаж болно гэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг. Гэвч, үндэсний аюулгүй байдал нь мэдээлэл олж авахыг хязгаарлаж чадахгүй. Йоханнесбургийн олон зарчмууд нь дараахи нууцлалын хуулийн асуудалтай холбоотой байна. Үүнд,

Зарчим 2:

- Үндэсний аюулгүй байдлын хууль ёсны ашиг сонирхол**

А/ Хязгаарлалт нь цэргийн дайралт зэрэг гадаад эх сурвалжаас, эсвэл Засгийн газрыг унагах зөрчлийг өдөөн хатгах зэрэг дотоод эх сурвалжаас, хүч хэрэглэхэд хариу үзүүлэх хүчин чадал, аюул заналын эсрэг улсын оршин тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хамгаалах үр дүн, бодит зорилгогүй бол үндэсний аюулгүй байдлын шалтгаан нь хууль ёсны болж зөвтгөгдөхгүй.

Б/ Ялангуяа, бэрхшээл, саад, буруу үйлдлээс Засгийн газрыг хамгаалах, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны талаархи мэдээллийг нууцлах, үйлдвэрлэлийн үймээн самууныг нууцлан дарах зэргээр Үндэсний аюулгүй байдалтай холбоогүй ашиг сонирхлыг хамгаалах үр дүн, бодит зорилго байвал Үндэсний аюулгүй байдлын шалтгаанаар уг хязгаарлалтыг хууль ёсны гэж үзэж зөвтгөж болохгүй.

Зарчим 15:**Нууц мэдээллийг задруулах талаарх нийтлэг журам**

Хэрэв нэгд, Мэдээллийг задруулах нь бодитоор хохирол учруулаагүй, үндэсний

аюулгүй байдлын хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол учруулаагүй бол, хоёрт, мэдээллийг мэдэх нийтийн ашиг сонирхол задруулснаас үүсэх хор хохирлоос илүү бол хэн ч мэдээллийг задруулсныхаа төлөө үндэсний аюулгүй байдлын шалтгааны дор шийтгэгдэх ёсгүй.

Зарчим 16: Төрийн албаны хүрээнд олж авсан мэдээлэл

Мэдээлэл олж авах гэсэн нийтийн ашиг сонирхол нь илчилснээс гарах хохирлоос илүү байвал төрийн албаны шугамаар олсон мэдээллийг илчилбэл үндэсний аюулгүй байдлын шалтгаанаар ямар нэг хохирол учруулсан гэж хэнийг ч авч хэлэлцэхгүй. Эдгээр зарчмийг дэлхийн улс орнууд нууцын хууль тогтоомжийн шинэтгэл хийхдээ гол төлөв удирдлага болгодог байна.

Үндэсний аюулгүй байдал ба төрийн нууцын зохицуулалт

ОХУ, Киргизийн БНУ, Таджикстан, Туркменстан, Украин, Гүрж, Казакстан, Солонгос, ИБУ-ИНВУ, ХБНГУ зэрэг улсын хуулиудын гол санааг энд тусгав.

Анхаарсан гол асуудлууд:

- Төрийн нууц (Улсын нууц)-ын тодорхойлолт
- Нууцын хамрах хүрээ
- Нууцлах хугацаа
- Нууцлалыг ил болгох
- Нууцыг тогтоох субъект зэрэг болно.

Төрийн нууцыг тодорхойлсон байдал

Туркменстан, Украин, Киргиз, Гүрж, Казакстан зэрэг улс нь төрийн нууцыг тодорхойлохдоо гол томъёолол нь зөвхөн мэдээлэл гэжээ. Үүгээрээ манай хуулиас ялгаатай байна. Туркменстан, Киргиз, Казакстаны хуульд “төрийн нууцын жагсаалтад орсон мэдээлэл нь нууц” гэсэн бол Украин, Гүржийн хуульд “Задруулбал үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулах мэдээлэл” гэж нарийвчилсан байна.

Монгол Улсын Төрийн нууцын тухай хуулийн 3-р зүйлд “Төрийн нууц гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, тус улсын гадаад бодлого, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник-технологи, батлан хамгаалах, тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажилтай холбоотой бөгөөд задруулбал үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулахуйц мэдээллийн томъёолол, дүрс зураг, дохио тэмдэг, техник-технологийн шийдэл болон үйл ажиллагааны хэлбэрээр өөртөө агуулж байгаа мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг хэлнэ” гэж тодорхойлсон. Энэ нь мэдээлэл төдийгүй баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг хүртэл төрийн нууцад хамаарах бөгөөд дээрх хүрээ нь бусад орны хуулийн хамрах хүрээнээс өргөн байгаа нь харагдаж байна.

ОХУ, Украин, Туркменстан, Таджикстаны хуулийг харьцуулахад үзэхэд бүтцийн хувьд ижил төстэй байсан бөгөөд харин агуулгын хувьд ОХУ, Украин, Тажикстаны хуульд нууцад хамааруулах мэдээллийн жагсаалтыг шууд тогтоож өгсөн байна. Украин, Гүржийн хууль нь илүү их дэлгэрэнгүй нэр томъёоны тайлбарыг нарийвчлан гаргасан, нууцад хамаарах мэдээллийг боловсруулах, хадгалах, хамгаалах гэх мэт технологийн үе шатны зохицуулалтын журмыг тодорхой тусгаж оруулжээ.

Төрийн нууцын хамрах хүрээ

Төрийн нууцын хамрах хүрээг ОХУ, Украин, Гүрж улсад дараахи нийтлэг байдлаар:

- Батлан хамгаалах /цэргийн/ салбар
- Шинжлэх ухаан, техник, эдийн засгийн салбар
- Эдийн засаг, улс төрийн гадаад харилцаанд тагнуул, сөрөг тагнуул, эрэн сурвалжлах үйл ажиллагаа гэж заасан байна.

Энэ нь Монгол улсын төрийн нууцын хүрээг томъёолсонтой нэлээд төсөөтэй боловч Украин, Монгол улсын хуулинд “Үндэсний аюулгүй байдал” гэж тусгайлан оруулжээ. Манай хуулиар масштабаас хамаараад газрын зураг бүгд нууцад хамаарахаар байхад, Казахстан, Тажикстан болон Украины хууль тогтоомжинд газрын зургийн нууцлалтай холбоотой заалтууд орсон ч энэ нь зөвхөн цэрэг, дайны зориулалтаар ашиглах тохиолдол буюу эсвэл эдийн засгийн мэдээлэл агуулсан үед (Казахстан, Тажикстан) газрын зургийн өгөгдлүүдийг нууцалсан байдаг. Харин ч Төрийн нууцын тухай Гүржийн хуулинд “цэргийн зориулалттай тусгай газрын зургаас бусад” газрын зургийг нууцад ангилахыг хориглосон үйл байна.

Нууцалж болохгүй мэдээллийн хүрээ

Төрийн нууцын тухай Тажикстан улсын хуулинд юуг төрийн нууц гэж үзэх ёсгүйг ангилан ялгасан заалт ороогүй байна. Монгол улсын хуулинд мөн адил тодорхой заагаагүй. Төрийн нууцын тухай Оросын Холбооны Улсын хуулинд үүн дээр нэмэлт болгосон алт болон бэлэн мөнгөний нөөц, төрийн өндөр, дээд тушаалын албан хаагчдын эрүүл мэндийн байдлыг төрийн нууц гэж үзэх ёсгүй гэж заажээ. ОХУ-ын Төрийн нууцын тухай хуульд:

- Онц байдал, хүн амын эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд аюул учруулах үйл явдлууд, байгалийн гамшиг, тэдгээрийн талаархи урьдчилсан мэдээлэл;
- Хүрээлэн байгаа орчин, эрүүл мэнд, эрүүл ахуй, боловсрол, соёл, хөдөө аж ахуйн байдал, түүнчлэн гэмт хэргийн нөхцөл байдал;
- Онцгой эрх, төрөөс иргэд, албан хаагч, байгууллага, аж ахуйн нэгжид олгож буй хөнгөлөлт, нөхөн төлбөр;
- Хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчиж байгаа тухай баримт;
- ОХУ-ын валютын нөөц, алтны нөөцийн хэмжээ;
- Төрийн өндөр албан тушаалтны эрүүл мэндийн байдал;
- Төрийн байгууллага, түүний албан тушаалтны хууль бус үйлдлийн тухай мэдээллийг нууцалж болохгүй гэжээ.

Киргиз, Украин зэрэг улсын хуулиудад мөн дээрхитэй төстэй заалтууд оржээ. Туркменстанд хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхол, түүнчлэн хувь хүний аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд нь аюул учруулж болох мэдээллийг нууцад хамааруулж болохгүй гэж хуульчилсан байна. Орос, Туркменстаны хуулиар иймэрхүү төрлийн мэдээллийг төрийн нууц гэж үзсэн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэхээр тусгасан байгаа нь хуулийн хэрэгжилтийг нэлээд өндөрсгөж байгааг харуулж байна. Казакстаны хуульд Төрийн албан тушаалтан, агентлагийн хууль бус үйл ажиллагаа буюу зүй бус үйлдэл, шударга ёсыг зөрчснийг нуун дарагдуулсан мэдээллийг нууцлахыг хориглосон байна.

Гүржид олон улсын гэрээ хэлэлцээр, мөн байлдааны зориулалттай тусгай газрын зургаас бусад газрын зураг төрийн нууцад хамааруулж болохгүйг заасан нэмэлт заалттай. Гүржид мөн Төрийн өндөр дээд албан тушаалтны эрүүл мэндийн байдал, авилга, албан тушаалтнуудын хууль бус үйлдэл, гэмт хэргийн нөхцөл байдлын талаархи мэдээллийг нууцалж болохгүй гэжээ.

ХБНГУ -д Мэдээллийн эрх чөлөөний хуулиар гол зохицуулалтаа хийгээд “хариуцлага”-ын талаар Эрүүгийн хуулиндаа тусгасан нь дэвшилттэй буюу аль болох нээлттэй байх

зарчмыг хэрэгжүүлэхэд илүү дөхөмтэй болсныг судлаачид тэмдэглэдэг. ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулиар “Бие даасан, ардчилсан Үндсэн хуулийн журам болон олон улсын зэвсэгт хяналт тавих гэрээг зөрчсөн Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улстай гэрээ хэлэлцээр байгуулсан талуудаас нуун дарагдуулсан баримтуудыг төрийн нууцад хамааруулахгүй” гэж хуульчилжээ.

Германы “Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль”-д задалж болохгүй мэдээллийн хүрээг заасан байдаг. Үүнд:

- Хэрэв мэдээллийг задалсан нөхцөлд олон улсын харилцаа, Германы Зэвсэгт хүчний цэргийн аюулгүй байдал, дотоодын болон гадаадын аюулгүй байдлын сонирхол, санхүүгийн монополийн эсрэг болон журамлах эрх бүхий газрын хяналт тавих үүрэг, гадаад санхүүгийн хяналтын асуудал, хууль бус гадаад худалдаанаас урьдчилан сэргийлэх гэсэн арга хэмжээ, одоо явагдаж буй хууль эрх зүйн үйл явц, хүн бүр шударга хуулийн үйлчилгээ авах эрх, ба эрүүгийн, засаг захиргааны болон сахилга батын холбогдолтой мөрдөн байцаалтын үйл ажиллагаа зэрэгт хохирол учрахаар байвал;
- Хэрэв мэдээллийг бусдад задруулснаар олон нийтийн аюулгүй байдалд аюул учруулах бол;
- Хэрэв Олон улсын гэрээ хэлэлцээрийн хүрээнд нууцлах шаардлага тавьсан бол эсвэл Агентлагт итгэх итгэл буурах бол;
- Хэрэв тухайн мэдээлэл нь хуулийн зохицуулалтын эсвэл ангилсан мэдээллийн талаархи Материалын болон Байгууллагын Хамгаалалтын Ерөнхий Захиргааны Зохицуулалтын дагуу нууцад хамаарах эсвэл мэргэжлийн холбогдолтой болон тусгай албан ёсны нууцад хамаарах;
- Өөр төрийн байгууллагаас нэг удаа өөрсдийн үйл ажиллагаанаас гадуур мэдээлэл өгөхийг шаардах;
- Хэрэв мэдээллийг задалснаар нийгмийн даатгалын институтын эдийн засгийн сонирхол болон эдийн засгийн ажил хэрэгт холбогдох Холбооны засгийн газрын санхүүгийн сонирхлыг хөндөх бол;
- Нууц мэдээлэл авах, хүртэх гэсэн санал тавьж цуглуулсан үед гуравдагч талын нууцлалыг хадгалах сонирхол нь хүчин төгөлдөр байсан тохиолдолд;
- Холбооны Засгийн Газрын Тагнуулын газар, агентлагууд болон бусад төрийн агентлагууд Германы Аюулгүй Байдлын Актын 10 (3)–р зүйлд заасны дагуу гүйцэтгэж байгаа бол зэрэг болно.
- Харин дээр дурьдсанаас бусад бүх мэдээлэл нээлттэй, ил тод байдаг байна.

ОХУ, Туркменстан, Киргиз, Гүрж, Казакстаны хуулиудад нууцалж болохгүй мэдээллийн хүрээг тодорхойлсон нь, Украин, Казакстан улсын хуулиудад нууцад хамаарах мэдээлэл олж авах хүсэлт гаргах, нууц мэдээлэл олж авах эрхийг баталгаажуулсан нь манайд жишиг болохоор байна.

Нууцлах хугацаа

Судалж үзсэн улс орнуудын нууцын талаархи хуулиудыг авч үзэхэд, нууцлах хугацаа гэж хатуу тогтоогоогүй хуультай улс нь ОХУ, Туркменстан, Казакстан зэрэг бөгөөд эдгээр улсын хуулийн дэвшилттэй заалт нь 5 жил тутамд нууцад хамаарах эсэхийг шалгаж, зэрэглэлийг хянаж, шаардлагагүй гэж үзвэл ил болгодог байна. Харин Украин, Гүрж зэрэг улсад нууцлах хугацааг зэрэглэлээс хамааруулан Украинд 30 жилээс хэтрэхгүйгээр, Гүржид 20 жилээс ихгүй байхаар хуульчилсан байхад Монгол Улсад 60 хүртэл жилийн хугацаагаар зарим категоригийг байнгын нууц байхаар зохицуулжээ.

Казахстанд баримт бичгийг нууцлах хугацааны хязгаар 30 жилээс хэтрэхгүй байхаар заажээ Гүржид: тусгайлан хөтөлсөн онц чухал баримт бичгийг 20 жил, маш нууц баримт бичгийг 10 жил, нууц баримт бичгийг 5 жил нууцлахаар заасан байна. Таджикстаны нууцын систем маш ээдрээтэй буюу 7төрлийн нууцлалын хугацаа заасан бөгөөд (гэхдээ л Монголын 10 заалтыг бодвол арай цөөн). түүнчлэн баримт бичгийг тодорхойгүй хугацаанд нууцлахыг нээлттэй зөвшөөрчээ. Украины хуулиар тусгайлан хөтөлсөн баримт бичгийн нууцын ангиллын хугацаа 30 жил, (маш нууц) 10 жил, (нууц) 5 жил хүртэл байна.

Ихэнхи орны тухайлбал, Казахстан, Туркменстан зэрэг улсын хууль тогтоомжийн давуу тал нь ангиллын хугацааг албан ёсоор тавихаас зайлсхийж, “Төр болон ард түмний ашиг сонирхол” эсвэл “Онцгой нөхцөлд” л байнга нууцлахыг зөвшөөрсөн байх бөгөөд харин бусад орны хууль тогтоомж нь нууцын ангиллын хугацаа дууссаны дараа нээлттэй болгох зарчим баримталдаг аж.

Нууцыг ил болгох

Гүрж, ОХУ-д төрийн нууцыг ил болгох үндэслэлийг тогтоосон байна. Үүнд:

- Олон улсын нөхцөл байдлын улмаас тухайн мэдээллийг ил болгохоор үүрэг хүлээсэн;
- Тухайн мэдээллийг нууцлах шаардлагагүй болсон;
- Тогтоосон хугацаа дуусгавар болсон зэрэг болно.

Манайд нууцын ангилалд хамаарах мэдээллийг ил болгох талаар Төрийн нууцын тухай Монгол Улсын хуулинд:

- цаашид нууцлах шаардлагагүй гэж үзэх нөхцөл байдал шинээр үүсэх
- ангилалын нууцлах хугацаа дууссах
- бусад үндэслэл гэж тодорхойлжээ.

Нууцын зэрэглэлд хамааруулсан мэдээллийг ил болгох ажиллагааг Засгийн газрын эрх мэдэлтнүүдэд хариуцуулбал (ялангуяа Улсыг аюулаас хамгаалах байгууллага) ямар ч баримт бичгийг нийтэд дэлгэдэггүй гэдгийг бусад орны туршлага харуулж байна. Улсыг аюулаас хамгаалах байгууллага нь угаасаа нууцыг хамгаалах нэрийн дор хүнд суртал гарган байнга нууцлахыг боддог аж.

Монгол Улсад Төрийн нууцын хуулиар нууцад хамаарах мэдээллийг хайж олох нь хариуцлага хүлээх үйлдэл байдаг бол Украин, Казакстан улсын хуулиудад нууцад хамаарах мэдээлэл олж авах хүсэлт гаргах, нууц мэдээлэл олж авах эрхийг баталгаажуулсан нь эх сурвалжтай холбоотой аливаа хэрэг маргаан дээр шүүх хуралдаан дээр үр дүнтэй ашиглагдаж болох ач холбогдол бүхий зохицуулалт гэж үзэж байна.

3.2 БНСУ (Өмнөд Солонгос улс)-ын зохицуулалт

Өмнөд Солонгос улсад Төрийн нууцтай холбоотой асуудлыг зохицуулдаг “Үндэсний аюулгүй байдлын тухай”, Төрийн байгууллагад байгаа мэдээллийг задруулах талаархи” зэрэг үндсэн 2 гол хууль үйлчилдэг.

Үндэсний аюулгүй байдлын хууль нь 1948 онд анх батлагдсан бөгөөд түүнээс хойш хэд хэдэн удаа өөрчлөлт орёон байна. Үндэсний аюулгүй байдлын хуулийн 3, 4 дүгээр зүйл нь “тагнуул”, “төрийн эсрэг” үйл ажиллагаа явуулах гэмт хэрэгт удаан хугацаагаар шоронд хорих, цаазаар авах ял онохоор заасан, гэхдээ эдгээр нэр томъёо нь хуулиндаа маш бүдэг тодорхойлогддог төдийгүй, үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөгөө ямар нэг зөрчил гаргалгүйгээр хэрэгжүүлснийхээ төлөө хүмүүс ихэвчлэн хорих ял авдаг

байна. Үндэсний аюулгүй байдлын хуулийн дагуу “төрийн эсрэг” байгууллага гэдэг нь “тушаал гаргах, хяналт тавих бүтэцтэй, Засгийн газрын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх зорилготой эсвэл төрийн үйл ажиллагаанд саад болохоор байгуулагдсан Солонгосын БНУ-ын гадна болон дотор байгуулагдсан нэгдэл, бүлэг” гэж тодорхойлогддог. Үндэсний аюулгүй байдлын хуулийн дагуу Хойд Солонгос нь улс гэгдэхээсээ илүү “төрийн эсрэг” байгууллага гэж тодорхойлогддог аж.

Төрийн байгууллагад байгаа мэдээллийг задруулах талаархи хууль нь 1996 онд батлагдаж, 1998 оны 1 дүгээр сард хүчин төгөлдөр болсон. Энэ хууль нь иргэдийг төрийн байгууллагад байгаа мэдээллийг авах хүсэлт гаргахыг зөвшөөрөх хууль зүйн баталгаа нь болж өгдөг.

Энэхүү хуулийн хүрээ нь үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой байгууллагын олж цуглуулсан, бий болгосон мэдээлэлд хамаарахгүй юм. 8 төрлийн ангилал байдаг бөгөөд үүнд: бусад актаар тодорхойлсон нууцууд, үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах, дипломат харилцаанд хохирол учруулж болох мэдээлэл, хувь хүн, өмч, олон нийтийн аюулгүй байдалд бодит гэм хор учруулж мэдэх мэдээлэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, мөрдөн байцаах талаарх мэдээлэл, аудит, хяналт шалгалтын мэдээлэл, засгийн газрын байгууллагын ажиллагаанд бодит бэрхшээл саад учруулж болох мэдээлэл, хувь хүний талаарх хувийн мэдээлэл, худалдааны болон олон нийтийн ашиг сонирхолд бодит хохирол учруулж болох худалдааны нууцууд, үл хөдлөх хөрөнгийн наймаа, бараа хураах зэрэг задруулбал хувь хүнд бодит хохирол учруулж болох мэдээлэл орно.

Агентлагууд нь мэдээллийг задруулах эсэхийг тодорхойлох, мэдээллийг задруулах асуудлыг хэлэлцэх хороог байгуулах ёстой. Төрийн байгууллагын задруулахыг хориглосон мэдээллийнх нь төлөө иргэд давж заалдаж болно.

Үндэсний аюулгүй байдлын хуулийн дагуу “төрийн нууц” гэдэг нь Хойд солонгост ашигтай байж болох ямар ч мэдээлэл орж болно гэж тодорхойлогдсон. Энэ томъёолол нь Өмнөд солонгосын шүүхэд маш өргөн хүрээнд тайлбарлагддаг аж. Олон нийтийн эзэмшилд хамаарч буй мэдээлэл нь “төрийн нууц” гэж шүүхэд тооцогдох бөгөөд энэ тайлбар нь үзэл бодлоо илэрхийлэх, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг нь зөрчиж, Өмнөд солонгост өргөнөөр тархаад буй бусад мэдээллийг дамжуулсныхаа төлөө хүмүүсийг хориход хүргэсэн Үндэсний аюулгүй байдлын хуулийн дагуу авч үзэх хэргүүдийн шалтгаан болоод байна шэж судлаач шинжээчид, Хүний эрхийн төлөө ажилладаг олон улсын байгууллагууд үнэлэлт дүгнэлт өгдөг.

4.1. Их Британи Умард Ирландын Нэгдсэн Вант улсын зохицуулалт

Англи улсад Төрийн нууцын талаархи 1989 оны акт голлох үүрэгтэй үйлчилдэг. Энэхүү акт нь төрийн мэдээллийн тодорхой хэлбэрүүдийг хууль бусаар олж авах явдлаас урьдчилан сэргийлэх үндсэн зорилгын хүрээнд, мөн 1911 оны актын нэгэн хэсэг болсон арга хэрэгслээс бусад аргаар албан тушаалтан бусад этгээдүүд мэдээллийг эрх мэдэлгүйгээр задруулахаас урьдчилан сэргийлэх үндсэн агуулгыг багтаадаг. 1989 оны акт нь 1911 оны Төрийн нууцын талаархи актын 2 дугаар хэсгийн Шинэчлэлийн хүрээнд батлагдсан. бөгөөд үндсэн агуулга нь төрийн мэдээллийг дураараа (эрх мэдэлгүйгээр) задруулах явдал нь гэмт хэргийн шинжтэй болохыг тодорхойлсон.

Төрийн нууцыг илүү сайн хамгаалахын тулд энэхүү акт нь эрх мэдэлгүйгээр бичиг баримтыг задруулахаас урьдчилан сэргийлэхэд анхаарах, төрийн албан хаагч болон Хатан хааны албан хаагчид үүргээ үл биелүүлэх, хууль бусаар бичиг баримтад хориг тавих нь гэмт үйлдлийн шинжийг бий болгох явдлыг бүрдүүлжээ.

1989 оны Төрийн нууцын актаар хамгаалагдсан мэдээллийн 4 ангилал байна. Үүнд:

- Аюулгүй байдал, тагнуултай холбоотой мэдээлэл

- Батлан хамгаалахтай холбоотой мэдээлэл
- Олон улсын харилцаа, гадаад улс орон, олон улсын байгууллагаас ирсэн нууц, итгэмжит мэдээлэл
- Гэмт хэрэг, тусгай мөрдлөгийн бүрэн эрхтэй холбоотой мэдээлэл багтана.

Аюулгүй байдал, тагнуултай холбоотой мэдээлэл гэдэгт аюулгүй байдал, тагнуулын ажиллагаа, түүний нэг хэсэг, түүнд дэмжлэг үзүүлж буй ажил зэрэг нь хамаарна. Аюулгүй байдал, тагнуултай холбоотой мэдээлэлд эдгээр ажиллагаагаар болон дэмжлэг үзүүлж буй хүмүүс, бусад этгээдийн шилжүүлсэн болон тэдгээрт байгаа мэдээлэл хамаарна. 1989 оны Акт нь аюулгүй байдал, тагнуулын ажиллагаа гэж юу болохыг тайлбарлаагүй байдаг ч бичигдмэл хуулиар дараахи ажиллагааг оруулж болохоор заажээ. Үүнд: Аюулгүй байдлын ажиллагаа, Нууц тагнуулын ажиллагаа, Төв штабын Ерөнхий нийгэмлэгийн ажиллагаа багтана.

Батлан хамгаалахтай холбоотой мэдээлэл гэдэгт хэмжээ, хэлбэр, зохион байгуулалт, байлдааны тушаал, ажиллагаа, төрийн бэлэн байдал, Хатан хааны зэвсэгт хүчний сургалт; зэвсэг, хадгалалт, хүчний бусад зэвсэг, түрэмгийлэн эзлэлт, үүнтэй холбоотой судалгаа; батлан хамгаалах бодлого, стратеги, цэргийн төлөвлөгөө, тагнуул; дайны үед хэрэг болох үйлчилгээ, чухал хангамжийг дэмжих арга хэрэгсэл, төлөвлөгөө зэрэг багтана.

Олон улсын харилцаатай холбоотой мэдээлэл гэдэгт улс хоорондын, олон улсын байгууллага хоорондын, нэг болон хэд хэдэн улс хооронд, нэг болон хэд хэдэн олон улсын байгууллага хоорондын харилцааг агуулж, мөн өөр нэг улс, олон улсын байгууллагатай харилцаж буй Нэгдсэн вант улсын харилцаанд нөлөөлөх чадвартай олон улсын байгууллага, Нэгдсэн Вант улсаас бусад улстай холбоотой ямар нэг мэдээлэл хамаарахаар тодорхойлогдсон байна. Олон улсын байгууллага гэж зөвхөн улсууд л гишүүнээр элсдэг байгууллагыг ойлгох бөгөөд ийм байгууллагын ямар нэг салбарт мөн хамааралтай байна.

Гэмт хэрэг, тусгай мөрдлөгтэй холбоотой мэдээлэл гэдэгт эрх мэдэлгүйгээр задруулсан доорхи мэдээлэл хамаарна:

- Гэмт хэрэг үйлдсэний үр дагавар
- Хууль ёсны үйлдлээс гадуур өнгөрөхөд дэмжлэг үзүүлж буй арга хэрэгсэл
- Хууль ёсны хамгаалалтад буй хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх бусад үйлдэл, ажиллагаа
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, сэжигтэй этгээдийг яллах, цагаатгахтай харшлах үйлдэл зэрэг болно.

Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх нь. 1989 оны Төрийн нууцын талаархи акт нь Хүний эрхийн Европын конвенцийн 10 дугаар зүйлээр хамгаалагдсан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхэд хөндлөнгөөс оролцох явдлыг хуульчилсан. 10/2/ дугаар зүйлээр үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний хэрэгжилтийг дараахи байдлаар илэрхийлсэн байна.

Үүнд, “Хуулиар тодорхойлогдсон, гэмт хэрэг, эмх замбараагүй байдлаас урьдчилан сэргийлэхийн тулд, эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалахын тулд, бусдын эрх, нэр хүндийг хамгаалахын тулд, нууц итгэмжит мэдээллийг хамгаалахын тулд, шүүхийн шударга байдал, бүрэн эрхийг дэмжихийн тулд ардчилсан нийгэм, үндэсний аюулгүй байдлын ашиг сонирхол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, олон нийтийн аюулгүй байдалд шаардлагатай байх зорилгоор үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх явдал нь ял шийтгэл, хязгаарлалтууд, нөхцөл байдалд илрэлээ олж болно” гэж заажээ.

Төрийн нууцын Акт ба Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай акт. Төрийн нууцын акт болон

Мэдээллийн эрх чөлөөний актын хоорондын харилцан нөлөөллийн үндсэн цэг нь 1989 оны Төрийн нууцын актын дагуу эн тэргүүний гэмт хэрэг гэж тодорхойлогдсон элемент болох мэдээллийг задруулахыг зөвшөөрөх утгыг илэрхийлнэ. Энэ нь мэдээллийн дээрхи 4 ангилалд орсон мэдээллүүдийг хэлж байгаа юм. Харин дараахи мэдээллийг задруулах нь Төрийн нууцын хуулиар хориглогдсон байна. Үүнд:

1. Аюулгүй байдлын ажиллагаа, түүний дагуу бий болсон мэдээллийг чөлөөлөх,
2. Үндэсний аюулгүй байдлыг батлан хамгаалах зорилгоор задруулахаас чөлөөлөгдөх шаардлагатай мэдээлэл,
3. Хатан хааны зэвсэгт хүчний аюулгүй байдал, үр нөлөөт байдал, хүчин чадал, колонийн хүчний хамтын ажиллагаа, Английн арлуудын батлан хамгаалалд хортой нөлөө үзүүлж болох мэдээллийг задруулахгүй,
4. Олон улсын харилцаанд хортой нөлөө үзүүлж болох мэдээллийг задруулахгүй,
5. Бусад улс, тодорхой олон улсын байгууллагаас ирсэн нууц итгэмжит мэдээлэл,
6. Тодорхой мөрдлөг, гүйцэтгэлийн ажиллагаатай холбоотой мэдээлэл,
7. Хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой мэдээлэл зэрэг болно.

5. Хувийн мэдээллийн нууцлалт

5.1. Канад улсын “Хувийн мэдээллийн хамгаалалт ба Электрон баримт бичгийн хууль

Канад улсын энэхүү хууль нь хувийн нууц мэдээллийг хамгаалах харилцааг зохицуулдаг. Уг хуулиар хувийн хэвшлийн байгууллагууд бизнесийн үйл ажиллагааны туршид хувь хүний (ажиллагсдынхаа) мэдээллийг хэрхэн цуглуулах, хэрэглэх болон дэлгэх (задлах) талаарх бүхий л харилцааг зохицуулдаг байна. Түүнчлэн энэхүү актаар электрон баримт бичгийг хэрэглэхэд тус дөхөм үзүүлэх харилцааг ч зохицуулдаг.

Европын холбоо нь “Канадын хувийн мэдээллийг хамгаалах хууль нь Европын иргэдийн хувийн мэдээллийг хамгаалахад ч шаардлага хангасан зүйн баримт бичиг” гэдгийг батлан хэлдэг. Уг хуулинд “Хувийн мэдээлэл” гэж чухам юу болохыг тодорхой заасан бөгөөд үүнд тухайн бие хүнийг таньж мэдэж болох бүхий л мэдээлэл багтана гэж томъёолжээ. Харин тухайн хүний нэр, эрхлэх ажил болон тухайн ажил олгогч байгууллагын бизнесийн хаяг, утасны дугаар тэрхүү мэдээлэлд хамрагдахгүй аж.

Хуулиар тухайн хүнд дараахи эрхийг олгосон байна. Үүнд:

- Яагаад байгууллага нь тухайн хүний талаарх мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэх, ямар тохиолдолд дэлгэх (задлах) ёстойг мэдэх эрхтэй;
- Тухайн байгууллагаас хувь хүний талаархи мэдээлэл цуглуулах, хэрэглэх, дэлгэх (задлах) үйл ажиллагаа нь үндэслэлтэй, зүй ёсны байхыг шаардах болон тэрхүү мэдээллийг ямар нэгэн зорилгоор ашиглахгүй байх, тухайн хүний зөвшөөрсний үндсэн дээр хэрэглэх ёстойг шаардах эрхтэй;
- Тухайн байгууллагаас хэн гэдэг этгээд хувь хүний мэдээллийг хамгаалах үүрэг хүлээсэн болохыг мэдэх эрхтэй;
- Тухайн байгууллага нь хувь хүний мэдээллийг хамгаалахдаа нягт нямбай, иж бүрэн, орчин үеийн шаардлагад нийцсэн байдлаар зохион байгуулж буй эсэхийг шаардах эрхтэй;
- Шаардлагатай үед хувь хүний мэдээлэлд нэвтрэхдээ тухайн хүнээс зөвшөөрөл авах болон анхааруулга өгсөн эсэхийг асуух эрхтэй;
- Тухайн байгууллага хувийн нууцлалын эрхэд үл хүндэтгэсэн байр сууринаас хандсан тохиолдолд тэдний мэдээллийг хамгаалах талаар хяналт тогтоосон эсэх асуудлаар гомдол гаргах эрхтэй зэрэг болно.

Хуулиар тухайн байгууллагад дараахь шаардлагыг тавьдаг. Үүнд:

- Хувь хүний мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэх, дэлгэх (задлах)-дээ харилцан зөвшилцөх;
- Тухайн хүний хувийн мэдээллийг цуглуулах, хэрэглэх, түүнчлэн дэлгэх (задлах)-ээс гадна тухайн мэдээлэл ажил хэргийн салшгүй хэсэг учраас
 - Мэдээллийг хууль ёсны дагуу шударгаар цуглуулах
 - Хувь хүний мэдээллийн чиг шугам нь тодорхой, ойлгомжтой, хялбар байх зэрэг болно.

Канадын Стандартын Холбооны гаргасан “Хувь хүний мэдээллийг хамгаалах” загвар кодын үндсэн дээр цуглуулсан, хэрэглэсэн, ил болгох мэдээлэл нь хувь хүний зөвшөөрөлгүйгээр, хууран мэхлэх замаар ашиглагдахыг энэхүү хуулиар хамгаалдаг. Тухайлбал, хуулийг хэрэгжүүлэх зорилгоор мөрдөн шалгахтай болон аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой асуудалд ч энэ нь хамаатай. Уг акт нь хуулийн этгээд бүрийг албан ёсоор бүртгэх болон заавал биелүүлэх заалтуудыг 1995 онд үүсэн байгуулагдсан Канадын Стандартын Холбооны гаргасан “Хувь хүний мэдээллийг хамгаалах загвар код /хэм хэмжээ/-нд тулгуурлан хийгджээ.

5.2. Унгар улсын “Хувийн мэдээллийн хамгаалалт болон олон нийтэд мэдээллийг ил болгох” хууль, Баталсан он: 1992 (Act No LXIII of 1992).

Энэ хуулийн зорилго нь хүн бүр хувийн мэдээлэл болон нийтийн сонирхол бүхий мэдээлэлд нэвтрэхэд хяналт тавих, уг хуулийн дагуу санал болгосон тохиолдолд эсрэг байр суурь илэрхийлэх эрхийг баталгаажуулахад оршино.

Хувийн мэдээлэл гэдэгт нь жирийн хүнд холбогдох, хамаарах ямар нэгэн мэдээллүүд буюу тухайн хүнтэй хамааралтай мэдээллүүдээс татаж авсан дүгнэлт, магадлагаа хамаарна. Үүнийг “Data subject” буюу мэдээллийн субъект гэж нэрлэдэг. Тухайн байдалд, мэдээллийн субъект нь түүний хувийн шинж чанарыг нь хадгалсан дата-гаар хамгаалагдана

Мэдээллийн тусгай нэр төрөл гэдэгт:

- а/ үндэсний цөөнхийн гарал үүсэл, яс үндэс, эсвэл үндэсний цөөнхийн талаархи эх сурвалж, улс төрийн үзэл бодол, улс төрийн намын гишүүнчлэл, шашин шүтлэг эсвэл шашны талаархи итгэл үнэмшил (сүсэг);
- б/ Эрүүл мэнд, эмгэг дон, бэлгийн чиг баримжаа (sexual life) болон гэмт хэргийн ял шийтгэл зэрэг нь хамаарагдана.

Олон нийтэд хамаарал бүхий мэдээлэл гэдэгт нь хувийн мэдээллээс гадна төрийн болон засаг захиргааны байгууллага, нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын боловсруулсан мэдээллүүд (дата өгөгдлүүд) хамаарна.

Өгөгдлийн боловсруулалт (data processing) гэдэгт түүвэр, дуу бичлэг, санах байгууламж, үйл явц (процесс), ашиглалт (дамжуулалт болон илрүүлэлт хамаарна) болон хувийн мэдээллийн устгасан хэсэг, үйл ажиллагааны (procedure) анхаарал татахааргүй хэсэг зэрэг хамаарна. Мэдээллийн өөрчлөлт болон тэдгээрийг ирээдүйн хэрэглээнээс урьдчилан сэргийлэх мөн энэ хэсэгт хамаатай.

Хувийн мэдээллийг хамгаалах үйл явц нь доорхи зарчмын дагуу явагддаг. Үүнд:

Хувийн мэдээллийг үл боловсруулна. (Байгаагаар нь хадгална)

а/Мэдээллийн субъект зөвшөөрсөн байна.

б/ Бусад хууль, тухайлбал нутгийн өөрөө удирдах ёсны хуулийн тодорхой зүйл

заалтаар зөвшөөрөгдсөн байна.

Доорхоос бусад мэдээллийн төрөлд боловсруулалт хийхгүй.

а/Мэдээллийн субъект нь өөрөө хүлээн зөвшөөрч бичсэн байна.

б/Олон улсын гэрээг дээдлэх үүднээс эсвэл Үндсэн хуулиар олгогдсон суурь эрхийг баталгаажуулах, мөн Үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэргийн мөрдлөг болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд

в/Хуулиар зохицуулагдсан бусад зүйлс зэрэг болно.

г/Тусгайлан тодорхойлсон ангиллын хувийн өгөгдлийг ил болгохыг нийтийн (улсын) эрх ашгийн үүднээс хуулиар зохицуулах боломжтой. Бусад бүх тохиолдолд, ийм өгөгдлийг ил болгохдоо зөвшөөрөл авах шаардлагатай, эсвэл бичгээр зөвшөөрөгдсөн тусгай ангиллын өгөгдөлд хамаарах ёстой. Хэрэв эргэлзээтэй бол ийм зөвшөөрөл байхгүй гэж үзнэ.

д/Нийтийн өмнө зарлаж мэдээлсэн болон өөрөө ил болгох зорилгоор тавьсан хувийн өгөгдөлд тусгай зөвшөөрөл хэрэггүй.

е/Өгөгдлийн эзний хүсэлтийн дагуу хамааралтай өгөгдлийг боловсруулахыг зөвшөөрнө. Түүнд ингэнэ гэдгийг мэдүүлбэл зохино зэргээр зохицуулсан байна.

АНУ-ын “Онлайн дахь хүүхдийн хувийн нууцыг хамгаалах хууль”

Хүүхэд гэж 13 наснаас доошхи хувь хүнийг ойлгоно. Хуулийн зохицуулалт нь мэдээллийг хамгаалахын хажуугаар мөн нийтэд ил болгох үйл ажиллагааны хүрээнд явагдана. Хамгаалах тохиолдол, ил болгох тохиолдлыг тодорхой зааглаж, хуульчилсан байдаг. Ил болгох, илчлэх нь хувийн мэдээллийг хамгаалахтай салшгүй холбоотой гэдэг агуулга нь энэ хуулийн гол зарчим юм. Ямар нэгэн хууль бус үйл ажиллагааны хүрээнд, хуулиар зохицуулсан зүйлээс гажин хувь хүний мэдээллийг ил болгохыг энэ хуулиар бүрэн хориглосон.

Хувийн мэдээлэл гэдэгт тухайн хүүхдийн эцгийн /эхийн/ болон өөрийн нэр, гэрийн болон тухайн хүний харьяалагдах хаяг: хот, тосгон, гудамжны нэр, электрон шуудангийн хаяг, утасны дугаар, нийгмийн даатгалын дугаар /Social Security number/, хүүхэд болон эцэг эхэд хамаарах онлайн дээрх вэб сайт, чаат, ялгарах шинж тэмдэг зэрэг мэдээллүүд хамаарагдана. Мэдээллийг хамгаалах ажиллагааг хуулийн дагуу хүлээн зөвшөөрөгдсөн тусгай оператор гүйцэтгэдэг.

Хувийн мэдээллийг ил болгоход хориглох зүйл:

1/ Оператороос ангид, цахим хуудасны үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж байгаа хүнд өгсөн мэдээлэл болон тэрээр өөр бусад алив зорилгоор тухайн мэдээллийг ил болгох, эсхүл хэрэглэхээс бусад алив зорилгоор операторын тодорхой хэлбэрээр хүүхдээс цуглуулж авсан хувийн мэдээллийг гаргах;

2/ цахим хуудсаар, эсвэл хүүхдүүдэд чиглэсэн он-лайн үйлчилгээгээр дамжуулан хүүхдээс авсан болон уг мэдээллийг хүүхдээс авсан гэдгийг тухайн үед мэдэж байсан, мөн мэдээлэл нь нийтийн жагсаалтын тараалтыг оролцуулан Интернэтийн сувгийн ямар нэгэн тодорхой хэлбэрээр нийтэд хүртээмжтэй байсан хувийн мэдээллийг үүсгэх Үүнд:

- вэбсайтын нүүр хуудас,
- захидлаар харилцагч найзын үйлчилгээ
- электрон шуудангийн үйлчилгээ
- мэссэж (message board)
- хөөрөлдөх өрөө (a chat room) зэрэг нь хамаарна.

6. Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалахтай холбоотой байгууллагуудын зохицуулалт

6.1. Словак улсын Үндэсний Зөвлөлийн хууль 1993 оны 1-р сарын 21-нд батлагдсан. 1995, 1998, 1999, 2002, 2003 онд уг хуулинд нэмэлт өөрчлөлтүүд хийж байжээ.

Энэхүү хууль Словак улсын Мэдээллийн алба /Information service/-ны үйл ажиллагааг зохицуулдаг. Дээрх хуулийн дагуу Мэдээллийн алба нь Словак улсын төрийн байгууллага бөгөөд Үндсэн хуулийн бүтэц, нийтлэг хэм хэмжээ болон улсын аюулгүй байдалтай холбоотой зарим асуудлыг хамгаалах үүрэгтэй ажилладаг.

Мэдээллийн албаны үүрэг зорилго нь нэгдүгээрт, доорхи мэдээллүүдийг цуглуулах, бүрдүүлэх, мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийхэд оршдог. Үүнд:

- Үндсэн хуулийн бүтэц, газар нутгийн бүрэн бүтэн байдал, Словак улсын бүрэн эрхт байдалд заналхийлсэн үйл ажиллагаа;
- Словак улсын аюулгүй байдлын эсрэг шууд үйл ажиллагаа;
- Гадаадын тагнуулын байгууллагын үйл ажиллагаа;
- Зохион байгуулалттай гэмт хэрэг болон терроризм;
- Словак улсын эдийн засагт учруулах ноцтой сүрдүүлэг, заналхийлэл;
- Улсын нууцтай холбоотой мэдээллийг задруулсан байдал зэрэг болно.

Хоёрдугаарт, энэхүү алба нь Словак улсын Үндсэн хуулийн бүтэц болон аюулгүй байдлын эсрэг хилийн чанадад өрнөж буй үйл ажиллагааны талаархи мэдээллийг цуглуулах, бүрдүүлэх, дүн шинжилгээ хийх үүрэг гүйцэтгэнэ. Түүнчлэн Словак улсын (хүлээн зөвшөөрөн нэгдсэн) газар нутаг дээр олон улсын гэрээ хэлцэл болон түүнтэй дүйцэхүйц хууль журмыг биелүүлэх үүрэгтэй.

Мэдээллийн алба нь Словак улсын Үндэсний зөвлөл, Словак улсын Ерөнхийлөгч болон Словак улсын Засгийн газрын үйл ажиллагаа болон шийдвэр гаргахад олон талт ач холбогдол бүхий мэдээллээр хангах үүргийг хүлээн ажилладаг. Түүнчлэн бусад төрийн байгууллагаас холбогдох үндсэн чухал мэдээлэл авах эрхтэйгээс гадна тэдгээрт Үндсэн хуулийн болон хууль бус үйл ажиллагаа явуулж болохгүйг шаардах сануулах эрхтэй байдаг. Мөн бусад улс орны ижил үүрэг, зорилго байгууллагатай хамтран ажиллах итгэмжлэгдсэн эрх бүхий байгууллага юм

5.2. Серби улсын “Аюулгүй байдлын мэдээллийн агентлаг”-ийн хууль, Батлагдсан он: 2002.

Хуулиар Аюулгүй байдлын мэдээллийн агентлаг нь хараат бус байгууллага юм. Энэхүү агентлаг нь Серби улсын аюулгүй байдал, Серби улсын Үндсэн хуулийн хэм хэмжээг зөрчин үймүүлэх, нийгмийг эмх замбараагүй байдалд оруулах, нууцаар хорлох, сүрдүүлэх, заналхийлэх, айлган сүрдүүлэх үйл ажиллагааг илрүүлэх, тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх, Серби улсын аюулгүй байдалтай холбогдох аюулгүй байдлын тагнуулын мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, аюулгүй байдлын асуудлуудыг хариуцдаг улсын байгууллагууд болон хуулиар бусад үүрэг хариуцлага нь тодорхойлогдсон байгууллагуудад албан мэдээлэл хүргэх зэрэг үйл ажиллагаа явуулна.

Холбогдох хууль болон бусад хэм хэмжээний дагуу эрх мэдэл бүхий байгууллага тухайн агентлагын үйл ажиллагаанд хяналт тавина. Агентлагын үйл ажиллагааны хүрээ нь эрх мэдэл бүхий улсын институт, байгууллага болон үйлчилгээний байгууллагатай хамтран, холбоотой ажиллахаар хязгаарлагддаг. Харин Серби улсын Засгийн газрын зөвшөөрлийн үндсэн дээр мөн Серби улсын аюулгүй байдлын тагнуулын бодлогын дагуу бусад орны

институт болон үйлчилгээний байгууллага, олон улсын байгууллагатай харилцаа холбоо тогтоон ажилладаг.

7. Мэдээллийн аюулгүй байдал–мэдээлэл авах эрхийг хангах тухайд

Дэлхийн олон улс орон мэдээллийн эрх чөлөөг Үндсэн хуулиараа баталгаажуулан, уг эрхээ эдлэх бодит механизмыг хангаж чадахуйц практик ач холбогдолтой бие даасан хуулиудыг батлан гаргасан байна. Одоогоор дэлхийн 60 гаруй орон иргэдийнхээ мэдээлэл олж авах эрхийг хуульчлан хэрэгжүүлж байгаагийн 40 нь 1992 оноос хойш, 20 нь 2000-2003 онд, үлдсэн нь түүнээс хойш батлагджээ. Ялангуяа манайхтай ижил ардчиллыг шинээр сэргээн тогтоож, хөгжүүлж яваа Болгар, Чех, Словак, Албани, Гүрж, Эстони, Латви, Киргиз гээд бараг ихэнхи орон ийм хуультай болжээ.

ОХУ “Мэдээлэл, мэдээжүүлэлт, мэдээллийн аюулгүй байдлын тухай хууль”-даа албан тушаалтнуудыг иргэдэд мэдээлэл өгөх үүргийг ногдуулсан байна. Улс орнууд ийм хууль тогтоомжийг батлахдаа олон улсын хэм хэмжээнд аль болох нийцүүлэхийг эрмэлзэж байна.

Йоханнесбургийн Олон улсын зарчим

- Төрийн байгууллагад хадгалагдаж буй мэдээлэл нь олж авахад хялбар, нээлттэй байх ёстой бөгөөд дээд зэргээр нээлттэй байх нь хуулийн үзэл баримтлалын гол цөм байна
- Төрийн байгууллагууд нь чухал мэдээллийг хэвлэн нийтэлж байх үүрэгтэй
- Төрийн байгууллагууд нээлттэй засаглалыг идэвхийлэн дэмжих ёстой
- Мэдээллийн хязгаарлалт нь маш ойлгомжтой, нарийн тодорхойлогдсон байна Засгийн газар, түүний байгууллагууд өөрийн буруутай үйлдлийг нуун дарагдуулахын тулд иргэдийн мэдээлэл олж авахад саад тотгор болох зүйлийг хуульчилж болохгүй. Гагцхүү нийгэмд ноцтой хор хохирол учруулах нөхцөлд л мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж болно
- Иргэдийн мэдээлэл олж авах үйлдлийг хөнгөвчилсөн байх ёстой. Төрийн байгууллагууд иргэдийн мэдээлэл олж авах эрхийг бүрэн хангаж чадахуйц дотоод тогтолцоог бий болгох шаардлагатай
- Хувь хүмүүс мэдээлэл олж авахын тулд өндөр төлбөр төлөх ёсгүй
- Төрийн байгууллагын хурал хуралдаан олон нийтэд нээлттэй байх ёстой. Хаалттай хуралдаан зохион байгуулах тухай шийдвэр олон нийтэд нээлттэй байна.
- Дээд зэргээр нээлттэй байх зарчимд харшилсан, зөрчилдсөн хуул тогтоомжийг өөрчлөн сайжруулах ёстой. Дэлхийн улс орнуудад Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль нь мэдээлэл, нууцтай холбоотой бүх хуулийн тулгуур хууль байдаг бөгөөд бусад хуулийн заалт нь гол хуультайгаа зөрчилдөхгүй байх зарчмыг баримталдаг байна.
- Гэм буруутай үйлдлийн тухай мэдээлэл түгээсэн иргэн-мэдээлэгчийг хамгаалах ёстой. Гэм буруутай үйлдэл гэдэгт гэмт хэрэг үйлдэх, хууль ёсны үүргээ зөрчих, шударга ёсыг хөсөрдүүлэх, авилгад өртөх, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг завхруулах зэргийг багтаан ойлгодог аж.

8. Мэдээллийн аюулгүй байдал-нууц эх сурвалжийг хамгаалах тухайд

Энэхүү асуудал нь өнгөц харахад Хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчдийн асуудал мэт байвч цаанаа олон нийтийн эрх ашигт нийцсэн, бүр цаашлаад Үндэсний аюулгүй байдал, тэр дундаа мэдээллийн аюулгүй байдалтай холбогдоно.

Нууц эх сурвалжийг хамгаалах нь

Олон нийт, улс орны эрх ашигт хохирол учруулахуйц үнэ цэнэ бүхий мэдээллийг ил гаргасан эх сурвалжийг нууц эх сурвалж гэдэг. Олон нийт, улс орны эрх ашигт хохирол учруулахуйц үнэ цэнэ бүхий мэдээллийг ил гаргасан эх сурвалжийн ажил, аюулгүй байдал, гэр бүлийг эрсдлээс сэргийлж сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллага тухайн эх сурвалжтай холбоотой нэр, ажил, албан тушаал зэрэг мэдээллийг зориудаар нууцалдаг. Энэ бол эх сурвалжаа эрсдлээс сэргийлсэн хамгаалалт юм.

Европын конвенцийн дагуу Европын шүүхийн жишиг улс орнуудын сэтгүүлчдийн баримтлах ёс зүйн хэм хэмжээгээр мөн зохицуулдаг. Европын Хүний эрхийн шүүх нь нууц эх сурвалж бол “хэвлэлийн эрх чөлөөний нэг үндсэн нөхцөл” бөгөөд түүнд халдах нь буруу үйлдлийг өөгшүүлэх “цэвдэг хүйтэн зүйл” хэмээн үзэж, эх сурвалжийг хамгаалах асуудалд хатуу тууштай байдаг. Эх сурвалжаа хамгаалах нь ямар ч эрх ашгаар хязгаарлагдахгүй гэсэн ойлголт.

Гүржийн “Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний тухай хууль”, Мексик, Францын “Эрүүгийн хууль”, Индонез, Мозамбик, Туркийн “Хэвлэлийн хууль”-иудад “Мэргэжлийн нууцын эх сурвалж үнэмлэхүй байдлаар хамгаалагдсан байх бөгөөд түүнийг задруулахыг хэн ч шаардах эрхгүй. Үг хэлэх, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлахтай холбогдсон шүүх хурлын явцад нууц мэдээллийн эх сурвалжийг задруулахыг хэнээс ч болов шаардах ёсгүй” гэсэн байдлаар хуульчилдаг.

Хязгаарлалт тавих, эх сурвалжийг нэрлэхийг шаардсан шийдвэрийг зөвхөн хуульд нарийвчлан томъёолж заасан үндэслэлээр зөвхөн ардчилсан нийгмийн ашиг сонирхлын үүднээс шүүхээс гаргахыг хүлээн зөвшөөрдөг. Гэхдээ эх сурвалжийг нэрлэхийг шаардсан шийдвэр гаргах эрхийг шүүх хязгаарлалтгүйгээр эдлэх нь бас ардчилсан засаглалыг хөгжүүлэх зорилгод нийцэхгүй.

Шүүхийн эрх мэдлийг хатуу тогтоогоогүй тохиолдолд эх сурвалжаа нэрлэхгүй байх үндэслэлээ тайлбарлах дарамт сэтгүүлчдэд ирсээр байх болно. Бельги, Герман, Филиппин, Армени, Финляндад эх сурвалжийн нууцыг задруулахаас татгалзах эрхийг сэтгүүлчдэд олгосон байдаг боловч тухайн тохиолдлоос хамаарч тодорхой шалгуур, дэг журмын дагуу эх сурвалжийг задруулах шийдвэр гаргах шаардлагыг хуульд тусгайлан заасан байдаг байна.

Сэтгүүлчийн нууц эх сурвалжийг хамгаалах шалгуур үзүүлэлт, сэтгүүлчийн эрх:

Бельги улсын “Сэтгүүлчийн эх сурвалжийг хамгаалах тухай” (хуулиар бол сэтгүүлчид болон редакцийн зөвлөлийн гишүүд нь дараахь 4 нөхцөл байдалд шүүхийн эрх бүхий албан тушаалтны шаардлагын дагуу мэдээллээ илчлэхээс татгалзах эрхтэй)

- Хэрэв эх сурвалжийн бодит, жинхэнэ, байдлыг илчилж болох мэдээлэл байвал;
- Хэрэв тухайн мэдээллийн эх үүсвэр, мөн чанарыг илчилж болохоор мэдээлэл байвал;
- Хэрэв видео хэлбэрээр харагдах бүтээл болон текстийн зохиогчийн жинхэнэ байдлыг нь илчилж болохоор мэдээлэл байвал;
- Илчлэх явдал нь мэдээлэл болон бичиг баримтыг илрүүлж болохоор бол зэрэг болно.

Англи улсын 1998 оны Дата (өгөгдөл мэдээллийг) хамгаалах тухай актын 10 дугаар зүйлд “Сурвалжлагчийн дуугүй байснаас үүдэн Үндэсний аюулгүй байдал, гэмт хэргийн илрүүлэлт, түүнээс урьдчилан сэргийлэх ажил шударга ёсны эрх ашигт аюул занал учруулахаас бусад тохиолдолд сэтгүүлчийг нууц мэдээллээ илчлэхийг албадах ёсгүй” гэж заажээ. Түүнчлэн шүүх болон захиргааны эрх бүхий албан тушаалтны өмнө гэрчээр дуудагдсан хэвлэгчид,

хянагчид, сэтгүүлчид болон хэвлэл мэдээллийн байгууллагад ажилладаг ажилтнууд нь мэдээллийн эх сурвалж, дэмжигч, зохиогч, тэдгээрийн мэргэжлийн үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллээ илрүүлэхтэй холбоотой асуултуудад хариулахаас татгалзах эрхтэй” гэжээ.

Дараах 4 шалгуурыг хангасан гэдгийг баталж чадахгүй бол нууцлах эрхийг нь шүүх хүлээн зөвшөөрч болно гэж үздэг. Үүнд:

- Харилцаа холбоо нь илчлэхгүй байх талаархи итгэл дээр суурилагдсан байх ёстой
- Энэхүү итгэлцэл нь талуудын хооронд өрнөж буй харилцаанд маш чухал ач холбогдолтой байх ёстой
- Хоорондын харилцаа нь дэмжлэг үзүүлсэн харилцаа байх ёстой
- Илчилснээс үүдэн харилцаанд нь бий болсон уршиг нь маргаанд хүргэж болох зүйлээс ч илүү байх ёстой зэрэг болно.

Сэтгүүлчийн үйл ажиллагаа явуулж буй сэтгүүлч болон бусад хүмүүс сэтгүүлчээр ажиллаж байхдаа олж цуглуулсан мэдээлэл болон факттай нь холбоотой шүүх хуралд гэрчээр оролцохыг шаардаж болохгүй. Эдгээр хүмүүст мэдээллийн эх сурвалжаа хэлэхээс татгалзах эрх бий.

Сэтгүүлчийн нууц эх сурвалжаа илчлэх эрхийг хязгаарлах үндэслэлүүд:

Шүүхээс дараахи 3 онцгой тохиолдолд эх сурвалжаа илчлэхийг сэтгүүлчээс болон редакцийн зөвлөлөөс шаардаж болдог.

- Нэг буюу түүнээс дээш хүний бие махбодод ноцтой аюул учруулах гэмт хэрэгтэй холбоотой мэдээлэл бол
- Шаардсан мэдээлэл нь тэдгээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд чухал ач холбогдолтой бол
- Шаардсан мэдээлэл нь өөр арга замаар олж авч чадахааргүй бол зэрэг болно.

Мэдээллийг илчлэх нь дараахь тохиолдолд хууль ёсны болдог. Үүнд:

- Тухайн эх сурвалжаас зөвшөөрөл өгсөн
- Энэ зүйлийн дагуу олон нийтэд илүү ач холбогдолтой байх зорилгоор мэдээллээр хангасан бол
- Илчлэх нь зайлшгүй шаардлага, зорилгоор хийгдсэн бол
- Эрүү, иргэний хэрэг шүүх ажиллагааны зорилгоор илчилсэн бол
- Илчлэх нь нийтийн ашиг сонирхолд шаардлагатай бол зэрэг болно.

Дүгнэлт

Манай Улсын хувьд Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогыг цогцоор нь авч үзэн, эрх зүйн орчныг төгс бүрдүүлэх нь тулгамдсан асуудлуудын нэг болжээ. Мэдээллийн аюулгүй байдлын талаархи эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхдээ уг судалгаанд дурьдсан олон улсад баримталж буй хэм хэмжээ, зарчмыг мөрдлөг болгох нь чухал юм. Тэдгээр зарчим нь мэдээллийг нууцлахдаа иргэд, олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг боогдуулах замаар хийж болохгүй гэсэн гол агуулга дээр үндэслэгддэг. Мөн мэдээллийн эрх чөлөө нь нээлттэй төрийн бодлогыг олон нийтээр дэмжих, хянах, шийдвэрт иргэдийн оролцоог дээдлэх гэсэн үндсэн гол санаан дээр тулгуурладаг.

Мэдээллийн аюулгүй байдал нь хувь хүн, иргэн, байгууллага, хамт олон, төрийн нэгдмэл цогц үйл ажиллагааны үндсэн дээр тогтдог гэдэг чухал зарчмыг мөн хадгалах нь чухал юм.

Мэдээллийн аюулгүй байдал нь дан ганц улс орны хэрэг биш нийт дэлхийн улс орнуудын хамтын идэвхтэй үйл ажиллагааны үндсэн дээр оршино гэдэг нь өнөөгийн эрх зүйн орчны бүрдэл, түүний хэрэгжилтийн бас нэг чухал хүчин зүйл нь болох учиртай.

Мэдээлэл технологийн өндөр хурдацтай хөгжлийн энэ үед хувь хүний мэдээллийг нууцлах, түүний хадгалалт хамгаалалт, олон нийтийн эрх ашгийн үүднээс ил болгох зэрэг асуудлыг цогцоор нь шийдэх нь бас нэг чухал асуудал юм.

Нийтэд нь дүгнэхэд, мэдээллийн аюулгүй байдал гэдэг дан ганц нууцлах гэсэн зарчим дээр тогтвол хүний язгуур эрх, эрх ашиг зөрчигддөг учраас нууцлал, нууцалсан мэдээллийн хадгалалт, хамгаалалт, нууцлах хязгаар, цаг хугацаа зэргийг төгс зохицуулж, олон нийтийн мэдээллийн эрх чөлөө, мэдээлэл авах, хүртэх, тараах, түгээх эрх, эрх чөлөөнд ямагт хүндэтгэлтэй хандах учиртайг энэхүү судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын эрх зүйн хэм хэмжээ, зохицуулалт харуулж байна.

* * *

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

- “Нууцлагдсан мэдээллийн хамгаалалтын талаархи хууль”, Болгар, 2002
- “Словак улсын Үндэсний Зөвлөлийн хууль”, Словак
- “Хувийн мэдээллийн хамгаалалт болон олон нийтэд мэдээллийг ил болгох хууль” Унгар,
- “Хувийн мэдээллийн хамгаалалт ба Электрон баримт бичгийн хууль”. Канад, 2002
- “Аюулгүй байдлын мэдээллийн агентлагийн хууль”. Серби, 2002
- “Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль”, БНСУ
- “Хүүхдийн онлайн дахь нууцыг хамгаалах хууль”. АНУ, 1998
- “Датаг хамгаалах тухай хууль” Англи, 1998
- “Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль”, Швед
- “Хэвлэлийн хууль”. ХБНГУ
- “Мэдээлэл, мэдээжүүлэлт, мэдээллийн аюулгүй байдлын тухай хууль”. ОХУ
- “Олон улсын хэм хэмжээ тогтоосон “Олон нийтийн мэдэх эрх: Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөний хууль тогтоомжийн зарчим”. 19-р зүйл байгууллага, Лондон, 1999
- “Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн загвар”, 19-р байгууллага, Лондон, 1999
- “Йоханнесбургийн зарчим: Үндэсний аюулгүй байдал, Үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө болон мэдээлэл хүртэх тухай”. Лондон, 1995
- “Төрийн нууц ба Мэдээллийн эрх чөлөө”. “Глоб интернэйшнл” ТББ, УБ, 2006
- “Мэдээллийн эх сурвалжаа хамгаалах нь”, Ронан Бради. 2004
- “Төрөөс мэдээлэл хэрхэн олж авах вэ”, “Глоб Интернэйшнл” ТББ, “ННФ”, 2007
- “Кибер довтолгооны эсрэг хариу үйлдэл хийх үндэсний төв”-ийн тэргүүн, доктор Т. Халтарын судалгаа, нийтлэлүүд

